

Εξύβριση στα social media: η περίπτωση του like και του share

Φίλιππος-Γεώργιος Α. Κοτσαλής

Δικηγόρος, Υπ. ΔΝ Ποινικού Δικαίου Humboldt Universität zu Berlin

LLM, υπότροφος ΙΚΥ

A. Εισαγωγικό σημείωμα

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (ή «social media») αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής καθώς μέσω αυτών επιτυγχάνεται κατά κύριο λόγο η άμεση επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών¹. Ειδικότερα με την εμφάνιση των έξυπνων κινητών (smartphones) η πλοήγηση στο διαδίκτυο, και ως εκ τούτου η σύνδεση στα διάφορων ειδών social media, έχει γίνει πολύ πιο εύκολη. Ο όρος «μέσα κοινωνικής δικτύωσης» αναφέρεται στις εφαρμογές που βασίζονται στο Διαδίκτυο και αξιοποιούν τόσο τις τεχνολογίες δεύτερης γενιάς (Web 2.0)², όσο και τη φιλοσοφία τους, η οποία δίνει έμφαση στη δημιουργία και την ανταλλαγή περιεχομένου από τους χρήστες³. Κάθε χρήστης, λοιπόν, έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να δημοσιεύσει το περιεχόμενο που επιθυμεί άμεσα, αλλά και να αλληλοεπιδρά με τους άλλους χρήστες είτε σε γραπτή, λεκτική μορφή μέσω σχολίων (comment), είτε μέσω μη λεκτικών μορφών όπως είναι οι ενέργειες «μου αρέσει» (like) και «κοινοποίηση» (share)^{4,5}.

Πολλές πτυχές της καθημερινότητας καταλαμβάνονται πλέον από μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία προσαρμόζονται σε μεγάλο εύρος διαφορετικών αναγκών. Έτσι άλλα είναι προσαρμοσμένα προς επαγγελματικούς σκοπούς (π.χ. LinkedIn), και άλλα προς προσωπική χρήση (π.χ. Facebook, Instagram, TikTok). Ωστόσο η διάδοση της πληροφορίας δεν έχει πάντα θετικό πρόσημο- ειδικά για αυτούς που γίνονται δέκτες προσβλητικών σχολίων και επιθέσεων (φαινόμενα «hate speech», «mobbing»).

1. M. Paziena, Das Verbrechen, Auffordern und Anleiten zur Begehung von Straftaten unter Nutzung der Kommunikationsmöglichkeiten des Internets, 2014 σελ. 59 επ.

2. M. Paziena, Das Verbrechen, Auffordern und Anleiten zur Begehung von Straftaten unter Nutzung der Kommunikationsmöglichkeiten des Internets, 2014 σελ. 59 επ.

3. E. Hilgendorf, Ehrenkränkungen („Flemming“) im Web 2.0. Ein Problemaufriss de lege lata und de lege ferenda, ZIS 3/2010, σελ. 208 επ.

4. Sv. Krischker, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488. Βλ. σχετικά O'Reilly, What is Web 2.0, <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html> (18.01.2022).

5. Θα προτιμηθούν οι αγγλικοί όροι λόγω ευρείας χρήσης.

Τα φαινόμενα αυτά δεν έχουν περάσει απαρατήρητα. Στις 18 Ιουνίου 2020 ψηφίστηκε από το Γερμανικό Κοινοβούλιο ο νόμος για την καταπολέμηση του ακροδεξιού εξτρεμισμού και των εγκλημάτων μίσους («Gesetz gegen Rechtsextremismus und Hasskriminalität»)⁶. Σκοπός του νέου νόμου είναι η αποτελεσματική ποινική δίωξη, ειδικά για εγκλήματα μίσους με δεξιό εξτρεμιστικό υπόβαθρο και ιδιαίτερα για τα αδικήματα που τελούνται στο Διαδίκτυο⁷. Μεταξύ των άλλων ενδιαφέρον παρουσιάζει μία τροποποίηση του άρθρου 185 του γερμΠΚ που αφορά την εξύβριση⁸. Συγκεκριμένα προβλέπεται μια διακεκριμένη παραλλαγή του βασικού αδικήματος της εξύβρισης, «όταν αυτή τελείται δημόσια σε μία συγκέντρωση πλήθους μέσω της διάδοσης γραπτών (*«wenn die Beleidigung öffentlich, in einer Versammlung, durch Verbreiten von Schriften»*)». Αντίστοιχη διάταξη προβλέπεται στο νέο άρθρο 361 ελλΠΚ τελευταίο εδάφιο (*«Αν τελεί την πράξη δημόσια με οποιονδήποτε τρόπο ή μέσω διαδικτύου, επιβάλλεται φυλάκιση έως ένα έτος ή χρηματική ποινή»*). Με αυτόν τον τρόπο ο νομοθέτης φαίνεται να θέλει να ασχοληθεί και να δώσει έμφαση στα εγκλήματα τιμής και ειδικότερα της εξύβρισης που λαμβάνουν χώρα δημόσια και κυρίως μέσω του Διαδικτύου, *«λόγω επίτασης της προσβολής του προστατευόμενου αγαθού»*⁹. Επιπλέον το ομοσπονδιακό ακυρωτικό δικαστήριο της Ελβετίας (Bundesgericht-BG) ασχολήθηκε πρόσφατα με τα ειδικότερα προβλήματα των εγκλημάτων κατά της τιμής στα social media και συγκεκριμένα με το αν η αντίδραση του αποδέκτη ενός μηνύματος που αποτυπώνεται με like και share¹⁰ συνιστά και αυτή προσβολή της τιμής. Τα παραδείγματα αυτά δείχνουν ότι τα εγκλήματα κατά της τιμής απασχολούν την πράξη καθημερινά, διανοίγοντας συνεχώς νέους ορίζοντες και για τη θεωρία.¹¹ Όπως παρατηρεί ο *Μοροζίνης* τα εγκλήματα τιμής επωμίζονται το κύριο βάρος των προσβολών της προσωπικότητας που συντελούνται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης¹². Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι, επομένως, η ανάδειξη ορισμένων νέων ζητημάτων στα εγκλήματα που τελούνται στο Διαδίκτυο¹³ σε σχέση με την πα-

6. BT-Drs. 19/1771. Για επισκόπηση των αλλαγών βλ. *A. Schiemann*, Änderungen im Strafgesetzbuch durch das Gesetz zur Bekämpfung des Rechtsextremismus und der Hasskriminalität, *KriPoZ* 2020, σελ. 269 επ., και ειδικά για την εξύβριση *T. Reinbacher*, Die Beleidigung im Internet - Der Regierungsentwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung des Rechtsextremismus und der Hasskriminalität, *NK* 2020, σελ. 186.

7. Για τις προβληματικές στο Ποινικό Δίκαιο του Διαδικτύου βλ. *U. Sieber*, Straftaten und Strafverfolgung im Internet, Gutachten C zum 69. Deutschen Juristentag, 2012 και *E. Hilgendorf*, *JZ* 2012, σελ. 825 επ. και *Θ. Δαλακούρα*, (επιμ.) Ηλεκτρονικό Έγκλημα, 2019.

8. *T. Reinbacher*, Die Beleidigung im Internet - Der Regierungsentwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung des Rechtsextremismus und der Hasskriminalität, *NK* 2020, σελ. 186.

9. Βλ. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα» 7.6.2019, σελ. 70.

10. BG Schweiz Urt. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155.

11. Ήδη *Δ. Κιούπης*, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 1 υποσημ. 1.

12. *I. Μοροζίνης*, Ποινική ευθύνη ενδιάμεσων παρόχων, ιδίως φορέων μέσων κοινωνικής δικτύωσης, για fake news και προσβολές της τιμής στο διαδίκτυο, σε: *Δαλακούρα* (επιμ.) Ηλεκτρονικό Έγκλημα, 2019, σελ. 95 επ. (100).

13. Βλ. παραδείγματος χάριν ήδη ΜΠλημΠτρας 1884/2020, ΠοινΧρ 2021, 544, κατά την οποία καταδικάστηκε ο κατηγορούμενος για το αδίκημα της απειλής διάπραξης εγκλημάτων κατ' εξακολούθηση, καθώς ο ίδιος ανάρτησε απειλητικές

λαιότερη δογματική των άρθρων 361 επ. ΠΚ. Με αφορμή αυτήν τη νέα νομοθετική ρύθμιση σε Γερμανία και Ελλάδα καθώς και την απόφαση του ελβετικού ομοσπονδιακού δικαστηρίου θα γίνει μία πρώτη προσέγγιση της θεματικής των βασικών λειτουργιών του Facebook, like και share, σε σχέση με το ποινικό δίκαιο και τις προσβολές της τιμής, και ειδικότερα με το έγκλημα της εξύβρισης στην ελληνική έννομη τάξη.

Αρχικά είναι χρήσιμη η παρουσίαση μερικών βασικών τεχνικών χαρακτηριστικών του Facebook. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει μια εισαγωγή της προβληματικής στα ελληνικά δεδομένα με κεντρικό άξονα το έγκλημα της εξύβρισης. Σκοπός είναι να εξετάσουμε αν, και υπό ποιες προϋποθέσεις, η αλληλεπίδραση μέσω της επιλογής like ή/και share σε μια εξυβριστική δημοσίευση θα μπορούσε να εγείρει ποινικές ευθύνες, και επιπλέον εάν οι ελληνικές διατάξεις επαρκούν και μπορούν να καλύψουν τους νέους τρόπους τέλεσης της εξύβρισης ή θα πρέπει να γίνουν κάποιες σκέψεις σε ένα *de lege ferenda* επίπεδο¹⁴.

B. Βασικά τεχνικά χαρακτηριστικά των social media

I. Βασική λειτουργία. Για να χρησιμοποιήσει κανείς το Facebook¹⁵, ή κάποιο άλλο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, θα πρέπει να εγγραφεί με τα προσωπικά στοιχεία του, οπότε γίνεται λόγος για ατομικό «προσωπικό προφίλ». Η εγγραφή μπορεί να αποκτήσει και τη μορφή «δημοσίου προφίλ» (ή σελίδας¹⁶), ασχέτως εάν πραγματικά αυτό αντιστοιχεί σε νομική προσωπικότητα ή όχι (π.χ. πολιτικό κόμμα, επιχείρηση, καλλιτέχνης κλπ.). Έτσι παρέχεται ένας χώρος στο Facebook, όπου επιχειρήσεις, οργανισμοί και γνωστές προσωπικότητες μπορούν να κοινοποιούν πληροφορίες και να συνδέονται με τους θαυμαστές ή τους πελάτες τους. Μεταξύ των δημοφιλέστερων λειτουργιών της πλατφόρμας συγκαταλέγονται οι εξής: «αιτήματα φιλίας» (friend requests), αποστολή και λήψη μηνυμάτων, σχολιασμός (comment), μου αρέσει (like) και κοινοποίηση (share).

δημοσιεύσεις στην προσωπική του σελίδα στο Facebook.

14. Ζητήματα ευθύνης γεννώνται και για το ίδιο το Facebook, το οποίο ως πλατφόρμα επιτρέπει ή πιο σωστά δεν φροντίζει να αφαιρεθούν εγκαίρως εξυβριστικά σχόλια που επιτείνουν την προσβολή. Ωστόσο δεν θα αποτελέσουν αντικείμενο της μελέτης. Βλ. σχετικά ήδη *Κ. Κακαβούλη*, Η συμμετοχική ευθύνη των ενδιάμεσων παρόχων Internet στα διαδικτυακά εγκλήματα, *ΠοινΧρ* 2015, 326, *I. Μοροζίνη*, Ποινική ευθύνη ενδιάμεσων παρόχων, ιδίως φορέων μέσων κοινωνικής δικτύωσης, για fake news και προσβολές της τιμής στο διαδίκτυο, σε: *Δαλακούρα* (επιμ.) *Ηλεκτρονικό Έγκλημα*, 2019, σελ. 95 επ.

15. Η μελέτη θα προσανατολιστεί στο Facebook ως το πιο αναγνωρίσιμο μέσο, αλλά εύκολα μπορούν οι παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα να μεταφερθούν και να ισχύσουν και στα υπόλοιπα μέσα, το οποία ομοιάζουν ως προς τη χρήση.

16. <https://www.facebook.com/help/135275340210354> (18.01.2022).

Συχνά οι πληροφορίες σε ένα προφίλ είναι προσβάσιμες σε παγκόσμιο επίπεδο, όχι μόνο σε χρήστες του ίδιου του Facebook αλλά και του Internet γενικότερα ¹⁷. Χρησιμοποιώντας τις αντίστοιχες ρυθμίσεις απορρήτου, ο εκάστοτε κάτοχος λογαριασμού μπορεί να επιλέξει τα άτομα που έχουν πρόσβαση στη σελίδα του, τα οποία αποκτούν το δικαίωμα να αντιδράσουν στις δημοσιεύσεις του κατόχου του λογαριασμού ¹⁸.

Στον κάθε χρήστη αντιστοιχεί ένα «χρονολόγιο» (timeline), στο οποίο τόσο ο ίδιος όσο και «φίλοι» (friends) αλλά και άγνωστοι μπορούν να γράφουν μηνύματα αλλά και να αναρτούν οπτικοακουστικό υλικό. Στην αρχική σελίδα, μπαίνοντας κανείς κάθε φορά στο Facebook, συναντά τις «ενημερώσεις» (newsfeed), μια λίστα η οποία ανανεώνεται συνεχώς και περιλαμβάνει ενημερώσεις κατάστασης, φωτογραφίες, βίντεο, συνδέσμους και δραστηριότητα εφαρμογών από άτομα, σελίδες και ομάδες που ακολουθεί ο χρήστης στο Facebook ¹⁹. Κάθε νέα δημοσίευση ή like σε δημοσίευση τρίτου εμφανίζεται στη σελίδα ενημερώσεων όλων των φίλων του χρήστη ή σε περίπτωση «δημοσίου προφίλ» σε όλους τους «ακολουθούσους» (followers). Οι δημοσιεύσεις που βλέπει κανείς πιο ψηλά στις ενημερώσεις επηρεάζονται από την αλληλεπίδραση των χρηστών με αυτές, και στην προεπιλεγμένη τουλάχιστον μορφή δεν σχετίζονται απαραίτητα με κάθε προφίλ που αλληλοεπιδρά, αλλά αποτελούν μια επιλογή που γίνεται μέσω αλγορίθμων ²⁰. Έτσι οι εξατομικευμένες πληροφορίες που λαμβάνει κάθε χρήστης αποτελούν βάση για παθητική πληροφόρηση και ευκαιρία συμμετοχής. Ο χρήστης αναμένεται να αντιδράσει με λεκτικό (σχόλιο) ή μη λεκτικό τρόπο (like, reaction, share).

II. Like. Η δυνατότητα like επινοήθηκε το 2010 και συγκαταλέγεται σήμερα στις πιο διαδεδομένες μορφές αλληλεπίδρασης/διάδρασης στο Διαδίκτυο. Η λειτουργία του like χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι ένας χρήστης μπορεί να εκφράσει τις προτιμήσεις του για το περιεχόμενο μίας ανάρτησης. Γίνεται μέσω της επιλογής του συμβόλου με τον προς τα πάνω σηκωμένο αντίχειρα. Μετεξέλιξη του like είναι οι αντιδράσεις (reactions), μέσω των οποίων οι χρήστες έχουν την ευκαιρία να αντιδράσουν σε περιεχόμενο με σύμβολα διαφορετικών συναισθηματικών εκφράσεων (emoji). Τα like είναι συνδεδεμένα με μία δημοσίευση, έτσι ώστε αν ο αρχικός εμπνευστής της δημοσίευσης τη διαγράψει, χάνονται και τα αντίστοιχα like. Ο αριθμός των επισημάνσεων like, των σχολίων και των κοινοποιήσεων εμφανίζεται κάτω από την ανάρτηση, έτσι ώστε να είναι ορατός από άλλους χρήστες. Ένα like είναι ορατό όχι απαραίτητα μόνο

17. <https://www.facebook.com/help/203805466323736> (18.01.2022).

18. <https://www.facebook.com/help/167941163265974?helpref=related> (18.01.2022).

19. https://www.facebook.com/help/1155510281178725/?helpref=hc_fnav (18.01.2022).

20. https://www.facebook.com/help/1155510281178725/?helpref=hc_fnav (18.01.2022). Το πώς ακριβώς γίνεται αυτό αλλά και ο ίδιος αλγόριθμος αποτελούν μυστικά της επιχείρησης.

στους φίλους και στα συνδεδεμένα προφίλ ενός χρήστη, αλλά και σε τρίτους. Έτσι επιτυγχάνεται η έμμεση διάδοση της αρχικής ανάρτησης.

III. Share. Εάν ένας χρήστης συναντήσει ένα μήνυμα, το οποίο τον ενδιαφέρει, το Facebook προσφέρει επίσης την επιλογή share. Ο χρήστης, επιλέγοντας το «κουμπί κοινής χρήσης» αναρτά μόνιμα μια δημοσίευση στη σελίδα του προφίλ του. Εμφανίζεται επίσης ως ειδοποίηση (notification) στις συνδεδεμένες επαφές του, οι οποίες μπορούν στη συνέχεια να (ανα-)δημοσιεύσουν την ανάρτηση ανεξάρτητα αλλά και να αλληλεπιδράσουν, σχολιάζοντας ή επιλέγοντας like.

Γ. Το πρόβλημα: Μπορεί η επιλογή της επισήμανσης like ή share να θεμελιώσει ποινική ευθύνη;

Ενώ η ποινική αντιμετώπιση του ίδιου του δημιουργού μιας εξυβριστικής ανάρτησης δεν δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα, η ποινική αντιμετώπιση του like και του share σε ανάρτηση τρίτου²¹ χρήζει περαιτέρω έρευνας²². Έτσι αν ο Α γράψει στο προφίλ του «*Ηρθε ο ρουφιάνος Β της υπηρεσίας να επιβάλει την τάξη*»²³, ο Α θα είναι δράστης εξύβρισης κατά άρθρο 361 παρ. 1 ΠΚ. Αν όμως ο Γ επιλέξει like και ο Δ κάνει share, τίθεται το ερώτημα εάν θεμελιώνεται και ποια θα μπορούσε να είναι η ποινική τους ευθύνη.

Κατά το άρθρο 361 παρ. 1 ΠΚ εξύβριση τελεί όποιος προσβάλει την τιμή άλλου με λόγο ή με έργο ή οποιονδήποτε άλλο τρόπο²⁴. Το πρώτο βασικό ερώτημα είναι αν η επιλογή στο like ή share σε μια εξυβριστική δημοσίευση στο Facebook μπορούν να αξιολογηθούν ως πράξη πληρούσα την αντικειμενική υπόσταση της εξύβρισης κατά το άρθρο 361 παρ. 1 εδ. α' ΠΚ. Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης, το δεύτερο ερώτημα που ανακύπτει αφορά την θεμελίωση ευθύνης για συμμετοχική δράση σε στενή έννοια²⁵.

21. Για την εν λόγω προβληματική ήδη αναλυτικά *M. Tassis*, Die Kommentierung von Statusmeldungen in sozialen Netzwerken aus strafrechtlicher Perspektive, 2020 σελ. 32 επ.

22. Για την προβληματική ήδη *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, *NStZ* 2021, σελ. 1, *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, *JA* 2013, σελ. 488; *M. Nussbaum*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, *KriPoZ* 4/2021, σελ. 217 επ.

23. Βλ. σχετικά ΑΠ 558/2004, ΠοινΑ 2004, 678.

24. Αναλυτικά για τις προϋποθέσεις βλ. *Α. Κιούπη*, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 87 επ., *Α. Σπινέλλη*, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 57 επ.

25. Βλ. σχετικά με διάκριση αυτουργίας από συμμετοχή σε στενή έννοια *Α. Κοτσαλή*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος 2^η εκδ. 2013, σελ. 658 επ.

I. Η κριτική ενασχόληση της θεωρίας με το ζήτημα

Στη Γερμανία κατά την απολύτως κρατούσα άποψη σε θεωρία και νομολογία ισχύει γενικά για τα εγκλήματα κατά της τιμής ότι μόνο εκείνοι που εκφράζουν τη δική τους περιφρόνηση για το πρόσωπο του παθόντος μπορούν να είναι αυτουργοί μιας προσβολής²⁶. Αντίστοιχα και ο *Κιούπης* τονίζει ότι στην εξύβριση ως έγκλημα εξωτερίκευσης θα πρέπει να εκφράζεται «το διανοητικό περιεχόμενο των σκέψεων του πράττοντος»²⁷. Ακριβώς λόγω του άκρως προσωπικού χαρακτήρα της προσβολής²⁸, αυτουργός μπορεί να είναι μόνο ο υπεύθυνος για το διανοητικό περιεχόμενο της προσβλητικής δήλωσης ή πράξης²⁹. Η απλή μεταφορά ή διάδοση εξύβρισης που τελεί άλλο πρόσωπο δεν καλύπτεται από το γράμμα του νόμου. Ο απλός άγγελος που μεταφέρει μια εξυβριστική δήλωση άλλου δεν τιμωρείται ως αυτουργός εξύβρισης³⁰.

1. Like

Κεντρικό σημείο εκκίνησης των σκέψεων θα πρέπει να είναι η ερμηνεία της συμπεριφοράς του δράστη³¹ και συγκεκριμένα της επιλογής like³². Ερωτάται αν μέσω της επιλογής like σε μία ξένη δημοσίευση μπορεί να θεωρηθεί ότι εκφράζεται μία περιφρόνηση του πράττοντος, αν δηλαδή θεμελιώνεται προσβολή που μπορεί να αξιολογηθεί ως δικό του πνευματικό δημιούργημα³³.

Σημαντικό ρόλο στην κρίση αυτή παίζουν τόσο οι τεχνικές διαδικασίες και ιδιαιτερότητες του Facebook όσο και το αντικειμενικό νόημα που προσλαμβάνει η επιλογή like. Η απεικόνιση

26. *Eisele/Schittenhelm*, in: Schönke/Schröder StGB 30. Aufl. 2019 § 185 πλαγιαρ. 1, 17, *Gaede*, in: *Matt/Renzikowski*, StGB 2. Aufl. 2020 § 185 πλαγιαρ. 22, *Hilgendorf*, in: LK-StGB Bd. 6 12. Aufl. 2010 § 185 πλαγιαρ. 40, *Regge/Pegel*, in: MüKoStGB, Bd.4 4. Aufl. 2021 § 185 πλαγιαρ. 49; *Rogall*, in: SK-StGB, Bd. IV 9. Aufl. 2017 § 185 πλαγιαρ. 19. Στο ίδιο αποτέλεσμα καταλήγει και ο *Cl. Roxin*, Täterschaft und Tatherrschaft 10. Aufl. 2019, σελ. 436 επ. Αντίθετα *Welzel*, Das deutsche Strafrecht, 7. Aufl. 1960, S. 267.

27. *Δ. Κιούπης*, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009 σελ. 100. Βλ. και *Μ. Μαργαρίτη/Α. Μαργαρίτη*, Ποινικός Κώδικας 4^η εκδ. 2020 άρθρο 361 αριθμ. 2.Β. α).

28. *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NSStZ 2021, σελ. 1.

29. *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (559).

30. Για να γίνει πιο κατανοητή η προβληματική προτείνεται το εξής παράδειγμα: Ο Α γράφει ένα γράμμα, στο οποίο εξυβρίζει τον Β. Παρακαλεί τον Γ να παραδώσει το γράμμα στον Β. Ο Γ απλώς μεταφέρει τα λόγια που περιέχονται σ' αυτό. Αντίστοιχα θα πρέπει να σκεφτεί κανείς για την περίπτωση του share, έτσι *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (559).

31. Βλ. σχετικά *Δ. Κιούπη*, Προσβολές της τιμής, Η εξύβριση, 2009 σελ. 103 επ., *Δ. Σπινέλλη*, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 17.

32. *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (490). *Ο ίδιος*, Das Internetstrafrecht vor neuen Herausforderungen, 2015, σελ. 120 επ.

33. *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (559) υποσημ. 20.

του like ως σηκωμένος αντίχειρας θα μπορούσε να λάβει γενικά το νόημα μιας επικρότησης³⁴. Μέσω της επιλογής του like υποστηρίζεται ότι ο χρήστης εξωτερικεύει τη συμφωνία του με την προσβλητική ανάρτηση, κάνοντάς το έτσι φανερό και για τους άλλους χρήστες³⁵. Άλλοι κάνουν λόγο για μια μορφή διαδικτυακής έκφρασης συμπάθειας («virtuelle Sympathiebekundung») μέσω της οποίας ο χρήστης θεωρεί ότι η αρχική προσβλητική δήλωση «είναι καλή»³⁶. Οι *Eckel/Rottmeier* τυποποιώντας με λέξεις το σύμβολο του like θεωρούν ότι έχει το νόημα: «*Nai συμφωνώ με την ανάρτηση του A, ότι [περιεχόμενο της ανάρτησης]*» («Ja, ich stimme dem Beitrag von A zu, dass [Inhalt des Beitrags]») και με αυτόν τον τρόπο η γνώμη τρίτου εμφανίζεται σαν δική του. Το like είναι ένα από τα πιο σημαντικά μέσα έκφρασης στα social media, διότι ο αριθμός των like που συγκεντρώνει μια δημοσίευση χρησιμεύει ως κριτήριο για την επιδραστικότητα της. Για το λόγο αυτό κατά την άποψη αυτή, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι ο χρήστης θα επιλέξει το like αυθόρμητα και απερίσκεπτα ιδίως αν το περιεχόμενο της αρχικής δήλωσης περιέχει σοβαρές προσβολές³⁷.

Παράλληλα η συμπεριφορά αυτή εμφανίζεται στο newsfeed των ακολούθων-φίλων του χρήστη που επέλεξε το like, αναπαράγεται επομένως και έτσι και ο ίδιος συμμετέχει στην προβολή μέσω της προώθησης του αρχικού παράνομου περιεχομένου³⁸. Άρα μέρος της θεωρίας καταλήγει ότι η επιλογή του like μπορεί να θεμελιώσει μορφή αυτουργίας, διότι μέσω αυτής εκφράζεται ιδιοποίηση του ξένου περιεχομένου της δήλωσης και άρα έχει την έννοια ότι «*υιοθετεί*» («Zu-eigen-Machen»)³⁹. Κατά την άποψη αυτή η επιλογή της επισήμανσης like, συνεπώς, πληροί την αντικειμενική υπόσταση της εξύβρισης κατά άρθρο 361 ΠΚ, τελούμενη «με άλλο τρόπο»⁴⁰.

34. *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (490); *M. Nussbaum*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217); *Ph. Schulte/Kr.-M. Kanz*, Daumen hoch?! - Die Like-Funktion im sozialen Netzwerken Facebook aus strafrechtlicher Perspektive, ZJS 2013, σελ. 24 (27), *S. Tschor*, Soziale Netzwerke als Akteure für ein „besseres“ Internet?, MMR 2021, σελ. 204 (207).

35. *J.-H. Bauer/J. Günther*, Kündigung wegen beleidigender Äußerungen auf Facebook, NZA 2013, σελ. 67 επ. (70 επ.).

36. Έτσι *J.-H. Bauer/J. Günther*, Kündigung wegen beleidigender Äußerungen auf Facebook, NZA 2013, σελ. 67 επ. (70 επ.); *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NSTZ 2021, σελ. 1 επ. (4).

37. Έτσι *J.-H. Bauer/J. Günther*, Kündigung wegen beleidigender Äußerungen auf Facebook, NZA 2013, σελ. 67 επ. (70 επ.), *Kaumanns*, Kommentar zur ArbG Dessau-Roßlau Urteil vom 21.3.2012 1 Ca 148/11, K&R 2012, σελ. 445 επ. (446).

38. *J.-H. Bauer/J. Günther*, Kündigung wegen beleidigender Äußerungen auf Facebook, NZA 2013, σελ. 67 επ. (70 επ.), *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (490).

39. *Bauer/Günther*, Kündigung wegen beleidigender Äußerungen auf Facebook, NZA 2013, σελ. 67 επ. (70 επ.), *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NSTZ 2021, σελ. 1 (4 επ.); *Kaumanns*, Kommentar zur ArbG Dessau-Roßlau Urteil vom 21.3.2012 1 Ca 148/11K&R 2012, σελ. 445 επ. (446), *Zaczyk*, in: NK-StGB 5. Aufl. Vor 185 αριθμ. 22a.

40. Αναλυτικά για τους τρόπους τέλεσης της εξύβρισης βλ. *Δ. Σπινέλλη*, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 58 επ.

Στα παραπάνω προβάλλεται ο αντίλογος ότι είναι ασαφής η πληροφοριακή έννοια του like ⁴¹. Το νόημα που λαμβάνει η επιλογή του like μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο αυτή εξωτερικεύεται, το οποίο δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρο⁴². Συχνά επιλέγει κανείς την επισήμανση like σε μια δημοσίευση χωρίς ιδιαίτερο προβληματισμό -σχεδόν αυτοματοποιημένα- βλέποντάς τη⁴³. Ο Nussbaum υποστηρίζει ότι επιλέγοντας κανείς το like θέλει να επιστήσει την προσοχή σε μια συγκεκριμένη δημοσίευση⁴⁴, διαδίδοντάς την περισσότερο μεταξύ των συνδεδεμένων επαφών του⁴⁵. Επίσης ένα like μπορεί να σημαίνει συμπάθεια κατά κύριο λόγο προς τον συγγραφέα της αρχικής δημοσίευσης παρά προς την ίδια τη δημοσίευση⁴⁶. Αμφιβολία ως προς το νόημα της επιλογής like μπορεί να ανακύψει και σε σχέση με μία μικτή δημοσίευση. Εάν, δηλαδή, μια δημοσίευση περιέχει κάποια υβριστική φράση αλλά και διάφορες άλλες πληροφορίες, τότε δημιουργούνται αμφιβολίες για την έννοια που θα λάβει ένα like σε αυτή. Διαφορετική ερμηνεία μπορεί επιπροσθέτως να προκύψει και από τον διαφορετικό γλωσσικό κώδικα που συχνά χρησιμοποιείται για την επικοινωνία μέσω ίντερνετ. Μορφές έκφρασης που είναι κοινωνικά αποδεκτές σε μία «ομάδα», εάν χρησιμοποιηθούν σε άτομο που δεν ανήκει σε αυτή, μπορεί να θεωρηθούν προσβλητικές⁴⁷. Γίνεται φανερό, λοιπόν, ότι το νόημα του like δεν είναι πάντα ξεκάθαρο και κάθε αμφιβολία ως προς την εκάστοτε έννοια που λαμβάνει η επιλογή της επισήμανσης like δεν θα πρέπει να λειτουργήσει κατά αυτού που επιλέγει το like, όπως ορθά τονίζεται⁴⁸.

Ακόμη και αν θεωρηθεί ότι το like σημαίνει επικρότηση ή και συμφωνία με την αρχική εξυβριστική δημοσίευση, μπορεί αυτό να ερμηνευτεί και ως οικειοποίηση της ξένης γνώμης και μάλι-

41. J. Geneuss, Das Billigen einer (noch) nicht begangenen Straftat im Internet, JZ 2021, σελ. 286 (291), Sv. Krischker, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 επ. (490 επ.), ο ίδιος, Das Internetstrafrecht vor neuen Herausforderungen, 2015, σελ. 120 επ.

42. Για τη προβληματική του νοήματος και της ερμηνείας της δήλωσης βλ. σχετικά Δ. Κιούπη, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 103, Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 17.

43. Ph. Schulte/Kr.-M. Kanz, Daumen hoch ?! - Die Like-Funktion im sozialen Netzwerken Facebook aus strafrechtlicher Perspektive, ZJS 2013, σελ. 24 (27), ομοίως και M. Nussbaum, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217).

44. Έτσι και ο Sv. Krischker, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (490), αναφέρεται σε υπογράμμιση απλώς μιας ξένης δήλωσης.

45. M. Nussbaum, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217).

46. M. Nussbaum, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217).

47. E. Hilgendorf, Ehrenkränkungen („flaming“) im Web 2.0, ZIS 3/2010, σελ. 208 (211).

48. M. Nussbaum, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217), M. Tassis, Die Kommentierung von Statusmeldungen in sozialen Netzwerken aus strafrechtlicher Perspektive, 2020, σελ. 58 επ.

στα ως εκφορά αυτοτελούς γνώμης; Όπως προαναφέρθηκε, κρίσιμο για την αυτουργική δράση, είναι ακριβώς το στοιχείο της οικειοποίησης, «του να κάνω την συγκεκριμένη άποψη του τρίτου δική μου»⁴⁹. Με άλλα λόγια, κρίσιμο είναι στα επίμαχα επικοινωνιακά συμφραζόμενα (context) να αποτυπώνεται το διανοητικό περιεχόμενο των σκέψεων του πράττοντος, δηλαδή αυτού που έκανε το like. Οικειοποίηση σημαίνει ότι ενστερνίζεται κανείς μια σκέψη κάποιου κατά τέτοιο τρόπο και βαθμό ώστε πλέον να θεωρείται δική του και να διαχωρίζεται από τον τρίτο⁵⁰. Διαφορετικά πρόκειται μόνο για διάδοση ξένου εξυβριστικού μηνύματος που κατά τον ελληνικό ποινικό κώδικα δεν καλύπτεται από το γράμμα του άρθρου 361 ΠΚ⁵¹. Το like έχει ένα αμφίσημο περιεχόμενο που εκ πρώτης όψεως μπορεί να ερμηνεύεται ως συμφωνία με την αρχική προσβλητική δήλωση. Όμως, όπως ορθά τονίζει ο *Krischker* επιλέγοντας το like ο χρήστης δεν εντάσσει τη σκέψη του άλλου σε δικό του συλλογισμό σε τέτοιο βαθμό, και πολύ περισσότερο, με τέτοιον τρόπο, ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί ως δική του ανεξάρτητη δήλωση. Μπορεί να αντιδρά με θετικό τρόπο σε μία ξένη δημοσίευση, σε καμία όμως περίπτωση δεν προβαίνει σε δική του δήλωση. Ο εξαρτημένος χαρακτήρας του like ως βασική ιδιαιτερότητά του συνηγορεί στο γεγονός αυτό⁵². Ένα like είναι, δηλαδή, πάντα συνδεδεμένο με την αρχική δήλωση και τον αρχικό δημιουργό αυτής και φαίνεται πάντα στο προφίλ του. Όταν ένας χρήστης επιλέγει το like, η ενέργεια αυτή εμφανίζεται στο newsfeed των άλλων χρηστών, ενώ δεν το βλέπει κανείς στο προφίλ του χρήστη που το επέλεξε⁵³. Από αυτά προκύπτει ότι η επιλογή του like δεν μπορεί να θεμελιώσει αυτουργική δράση.

2. Share

Ωστόσο όσον αφορά την κοινή χρήση περιεχομένου τρίτων προσώπων, το λεγόμενο share ο *Krischker*⁵⁴ βλέπει μια αυτουργική πράξη του ενεργούντος και επομένως οικειοποίηση της δήλωσης τρίτου. Η κοινοποίηση της αρχικής δήλωσης δημιουργεί μια ανεξάρτητη, νέα μορφή περιφρόνησης σε σχέση με άλλες προσβολές στο Διαδίκτυο και επομένως αυτό συνηγορεί υπέρ

49. *Eisele/Schittenhelm*, in: StGB Schönke/Schröder StGB 30. Aufl. 2019 § 185 πλαγίαρ. 1.

50. *Valerius*, in: BeckOK StGB 51. Ed. 01.11.2021 § 185 πλαγίαρ. 23. Βλ. και *BVerG*, NJW 2004, 590 (591).

51. Διαφορετική η κρίση στην περίπτωση δυσφημιστικής αρχικής δημοσίευσης, καθώς η διάδοση και μόνο αποτελεί αυτοτελή τρόπο τέλεσης της δυσφήμισης. Για τη διαφοροποίηση εξύβρισης και δυσφήμισης βλ. *Α. Κιούπη*, Προσβολές της τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 113 επ.

52. *Ph. Schulte/Kr.-M. Kanz*, Daumen hoch ?! - Die Like-Funktion im sozialen Netzwerken Facebook aus strafrechtlicher Perspektive, ZJS 2013, σελ. 24.

53. Αντίθετα *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NStZ 2021, σελ. 1 (4), οι οποίοι θεωρούν ότι η δυνατότητα του χρήστη να σβήσει ανά πάσα στιγμή το like τον κάνει να έχει τη κυριαρχία στο συμβάν, οπότε με βάση τη κρατούσα στη Γερμανία θεωρία της κυριαρχίας επί της πράξεως, τον κάνει αυτουργό. Ωστόσο, αυτή η άποψη δεν λαμβάνει υπόψη ότι άμα ο αρχικά προσβολέας σβήσει την αρχική δημοσίευση μαζί χάνονται και τα like.

54. *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (492 επ.)

της θεωρήσεως αυτής ως μορφής αυτουργικής πράξης⁵⁵. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης βλέπουν ως βασική διαφορά του share σε σχέση με το like το γεγονός, ότι η ανάρτηση που κοινοποίησε ο χρήστης (share) εμφανίζεται στο προφίλ του ως δική του ενέργεια και συνδέεται έτσι μόνιμα και με την αρχική ανάρτηση⁵⁶. Λόγω της μόνιμης και ανεξάρτητης σύνδεσης στο προφίλ του μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ίδιος ο χρήστης που έκανε το share ταυτίζεται με τη δυσφημιστική δήλωση και την επαναλαμβάνει ως δική του⁵⁷. Μια άλλη κεντρική διαφορά μεταξύ share και like έγκειται στο γεγονός ότι το share και η σχετική μόνιμη ενσωμάτωση σε ένα προφίλ, δημιουργεί ένα ανεξάρτητο «μικρομπλόγκ» που δικαιούται να χρησιμοποιεί ο κάτοχός του, οπότε ανοίγονται περαιτέρω δυνατότητες αλληλοεπίδρασης⁵⁸. Έτσι μπορεί κανείς όχι μόνο να σχολιάσει την αναδημοσιευόμενη αρχική δημοσίευση αλλά και να προβεί σε like και περαιτέρω share.

Κατά άλλη άποψη το share δεν υποδηλώνει οικειοποίηση, οπότε αποκλείεται η αυτουργική ευθύνη⁵⁹, ενώ η έννοια που μπορεί να προσλάβει δεν είναι πάντα ξεκάθαρη⁶⁰, ειδικά αν δεν συνοδεύεται από κάποιο περαιτέρω σχόλιο. Ορθά τονίζεται από τον *Reinbacher* ότι το νόημα του share μπορεί να έχει το ακόλουθο περιεχόμενο: «*Κοιτάχτε, εδώ ο Α έγραψε κάτι για τον Β*»⁶¹. Ένας τρίτος αντικειμενικός παρατηρητής θα μπορούσε να πει ότι ο Γ μοιράστηκε ένα υβριστικό σχόλιο του Α για τον Β⁶². Ως εκ τούτου, πέρα από τη διάδοση της αρχικής εξυβριστικής δημοσίευσης δεν εκφράζεται μια προσωπική αξιολόγηση του περιεχομένου⁶³. Την άποψη

55. *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (493).

56. *M. Tassis*, Die Kommentierung von Statusmeldungen in sozialen Netzwerken aus strafrechtlicher Perspektive, 2020, σελ. 52.

57. *C. Doerbeek*, Cybermobing, Phänomenologische Betrachtung und strafrechtliche Analyse, 2019, σελ. 292. επ.

58. *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (493).

59. *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NStZ 2021, σελ. 1, (4 επ.), *J. Geneuss*, Das Billigen einer (noch) nicht begangenen Straftaten Internet, JZ 2021, σελ. 286 (290 επ.), *M. Nussbaum*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217), *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, 558 (559 επ.).

60. *M. Nussbaum*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217).

61. *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020 σελ. 558 (559).

62. *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020 σελ. 558 (559).

63. *M. Nussbaum*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (217). Αντίθετα *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (493), *ο ίδιος*, Das Internetstrafrecht

αυτή φαίνεται να την αποδέχεται και η νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων, αν και προς το παρόν μόνο σε υποθέσεις αστικής φύσεως.

II. Η νομική αξιολόγηση της επιλογής like και share από τη νομολογία

Στην πολιτική απόφαση του εφετείου της Φραγκφούρτης (OLG Frankfurt a.M.) ένας χρήστης του Facebook μοιράστηκε μια προσβλητική ανάρτηση σχετικά με φιλοζωική οργάνωση⁶⁴. Έτσι το δικαστήριο έπρεπε να ασχοληθεί και με το ερώτημα αν ο χρήστης που μοιράστηκε την προσβλητική ανάρτηση είχε υιοθετήσει την ξένη δήλωση ως δική του. Το δικαστήριο της Φραγκφούρτης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η λειτουργία του share, λόγω του προεχόντως ενημερωτικού χαρακτήρα της, δεν θα πρέπει να έχει καμία άλλη σημασία πέρα από την απλή αναπαραγωγή και διάδοση της ανάρτησης⁶⁵. Αν και από τεχνική άποψη, η λειτουργία του share είναι παρόμοια με το like, το share, ωστόσο, αφορά πρωτίστως τη δυνατότητα αναφοράς στο περιεχόμενο άλλων χρηστών⁶⁶. Για το λόγο αυτό το δικαστήριο θεώρησε ότι δεν υπήρξε «οικειοποίηση» του περιεχομένου τρίτων⁶⁷. Σύμφωνα με τους δικαστές με την απλή κοινοποίηση μιας ανάρτησης, δεν μπορεί κανείς ταυτόχρονα να υποθέσει ταύτιση με το ξένο περιεχόμενο και επομένως αποδοχή και υιοθέτησή του⁶⁸. Το δικαστήριο αναφέρει ότι η αξιολόγηση θα πρέπει να είναι διαφορετική στην περίπτωση της επιλογής «like», καθώς ο χρήστης που επιλέγει το like εκφράζει την αποδοχή του⁶⁹.

Σε απόφαση δικαστηρίου της Δρέσδης⁷⁰, ένας χρήστης του Facebook μοιράστηκε μια ανάρτηση τρίτου και πρόσθεσε το σχόλιο «αξίζει τόσο να αναφερθεί που δεν πρέπει να αποκρύπτεται» («zu erwägenswert, um ihn zu unterschlagen»)⁷¹. Κατά την απόφαση αυτή η απλή κοινοποίηση μιας δημοσίευσης είναι απλώς μια επιλογή στην πλατφόρμα για αναφορά σε περιεχόμενο τρίτων χωρίς να σχετίζεται με αξιολόγηση⁷². Η λειτουργία share χρησιμοποιείται τακτικά από

vor neuen Herausforderungen, 2015, σελ. 128 επ., Rogall, in: SK-StGB, Bd. IV 9. Aufl. 2017 § 184 πλαγιαρ. 4.

64. OLG Frankfurt/M., Urteil v. 26.11.2015 – 16 U 64/15, BeckRS 2016, σελ. 2583=MMR 2016, σελ. 489 επ.

65. OLG Frankfurt/M., Urteil v. 26.11.2015 – 16 U 64/15, BeckRS 2016, 2583 πλαγιαρ. 33.

66. OLG Frankfurt/M., Urteil v. 26.11.2015 – 16 U 64/15, BeckRS 2016, 2583 πλαγιαρ. 31.

67. OLG Frankfurt/M., Urteil v. 26.11.2015 – 16 U 64/15, BeckRS 2016, 2583, πλαγιαρ. 31.

68. OLG Frankfurt/M., Urteil v. 26.11.2015 – 16 U 64/15, BeckRS 2016, 2583, πλαγιαρ. 32.

69. OLG Frankfurt/M., Urteil v. 26.11.2015 – 16 U 64/15, BeckRS 2016, 2583, πλαγιαρ. 31.

70. OLG Dresden (4. Zivilsenat), Urteil vom 07.02.2017 - 4 U 1419/16, BeckRS 2017, 102219=MMR 2017 σελ. 542=ZUM-RD 2017, σελ.272 επ.

71. OLG Dresden (4. Zivilsenat), Urteil vom 07.02.2017 - 4 U 1419/16, BeckRS 2017, 102219, πλαγιαρ. 7.

72. OLG Dresden (4. Zivilsenat), Urteil vom 07.02.2017 - 4 U 1419/16, BeckRS 2017, 102219, πλαγιαρ. 7.

τους χρήστες για την ταχεία διάδοση του περιεχομένου⁷³, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το δικαστήριο καταλήγοντας ότι μέσω της απλής διάδοσης ο χρήστης δεν υιοθετεί το περιεχόμενο των δημοσιεύσεων τρίτων. Όπως και στην απόφαση του δικαστηρίου της Φραγκφούρτης, έτσι και εδώ αναφέρεται ρητά ότι η κρίση θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί στην περίπτωση του like, καθώς το like ισοδυναμεί με πλήρη υιοθέτηση της θέσης που περιέχεται στην ανάρτηση σχετικά με το περιεχόμενο⁷⁴, εκφράζοντας επιδοκιμασία.

Στην Ελβετία δικαστήριο της Ζυρίχης⁷⁵ και στη συνέχεια το ομοσπονδιακό ακυρωτικό δικαστήριο⁷⁶ ασχολήθηκαν με την ποινική ευθύνη που προκύπτει από την επιλογή του like. Ειδικότερα, το δικαστήριο της Ζυρίχης κλήθηκε να απαντήσει στο ερώτημα αν το like σε ανάρτηση στο Facebook με δυσφημιστικό περιεχόμενο θεμελιώνει ποινική ευθύνη του σχολιαστή για συκοφαντική δυσφήμιση⁷⁷. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο κατηγορούμενος φέρεται να είχε, μεταξύ άλλων, επιλέξει το like σε αναρτήσεις τρίτου με συκοφαντικό περιεχόμενο⁷⁸. Το δικαστήριο αξιολόγησε την επιλογή του like ως έγκριση της δημοσίευσης, την οποία σήμαινε ξεκάθαρα το «σύμβολο με τον σηκωμένο αντίχειρα»⁷⁹ και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο χρήστης του like πληροί την αντικειμενική υπόσταση της συκοφαντικής δυσφήμισης⁸⁰. Αξιοσημείωτη είναι η άποψη του δικαστηρίου ότι είτε θα πρέπει να εκφράζεται ρητά η αρνητική στάση σε μια ανάρτηση είτε θα πρέπει κανείς να αγνοήσει εντελώς την συγκεκριμένη ανάρτηση⁸¹. Το ομοσπονδιακό ακυρωτικό δικαστήριο επιβεβαίωσε στο σημείο αυτό την απόφαση του δικαστηρίου της Ζυρίχης, ότι δηλαδή η επιλογή like ή share σε μια προσβλητική δήλωση μπορεί να αποτελεί πράξη πληρούσα την αντικειμενική υπόσταση (της συκοφαντικής δυσφήμισης), συμβάλλοντας έτσι στην περαιτέρω διάδοση της αρχικής προσβλητικής δήλωσης⁸². Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι: «Σε αντίθεση με τη λειτουργία *comment*, οι επισημάνσεις like («Μου αρέσει») ή *share* («κοινή χρήση») είναι γενικά ανοιχτές σε κρίση. Ενώ με το *share* δεν συνδέεται καμία αξιολόγηση, η έννοια του like παρά τους «σηκωμένους αντίχειρες» παραμένει ασαφής ή και χωρίς δεσμευτική απάντηση στο εν λόγω περιεχόμενο. Εκτός από την επικρότηση περιεχομένου μπορεί να έχει το νόημα απλής

73. OLG Dresden (4. Zivilsenat), Urteil vom 07.02.2017 - 4 U 1419/16, BeckRS 2017, 102219, πλαγιαρ. 7.

74. OLG Dresden (4. Zivilsenat), Urteil vom 07.02.2017 - 4 U 1419/16, BeckRS 2017, 102219, πλαγιαρ. 7.

75. BezG Zürich Ur. v. 29.5.2017 – GG160246-L / U, BeckRS 2017, 126985=MMR 2018, 220 επ. (222).

76. BG Schweiz Ur. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155

77. BezG Zürich Ur. v. 29.5.2017 – GG160246-L / U, BeckRS 2017, 126985, πλαγιαρ. 38, 39.

78. BezG Zürich Ur. v. 29.5.2017 – GG160246-L / U, BeckRS 2017, 126985, πλαγιαρ. 11.

79. BezG Zürich Ur. v. 29.5.2017 – GG160246-L / U, BeckRS 2017, 126985, πλαγιαρ. 40.

80. BezG Zürich Ur. v. 29.5.2017 – GG160246-L / U, BeckRS 2017, 126985, πλαγιαρ. 45, 66, 92.

81. BezG Zürich Ur. v. 29.5.2017 – GG160246-L / U, BeckRS 2017, 126985, πλαγιαρ. 40: «Eine ablehnende Haltung gegenüber eines Facebook-Posts bedürfte entweder eines entsprechenden Kommentars oder zumindest eines Ignorierens».

82. MMR 2020, 382 (Leitsätze der Redaktion).

επικρότησης της συγκεκριμένης διατύπωσης ή να εκφράζεται έτσι η συμπάθεια για το πρόσωπο του δημιουργού... Ένα τυπικό παράδειγμα είναι οι γονείς οι οποίοι κάνουν κλικ αδιακρίτως σε κάθε ανάρτηση των παιδιών τους. Στην επιλογή των like και share δεν μπορεί να αποδοθεί καμία σημασία πέρα από τη διάδοση της σχετικής ανάρτησης»⁸³. Κατά το σκεπτικό της απόφασης «η επιλογή τόσο της επισήμανσης like όσο και της επισήμανσης share μπορούν να οδηγήσουν σε καλύτερη θεατότητα και συνεπώς στη διανομή της επίμαχης ανάρτησης στο κοινωνικό δίκτυο. Η διάδοση κατά την έννοια του άρθρου 173 παρ. 1, περίπτ. 2 του ελβετικού ποινικού κώδικα είναι μια παραλλαγή της υπόστασης του αδικήματος»⁸⁴. Άρα ενώ το νόημα που μπορεί να λάβει η επιλογή τόσο του like όσο και του share δεν είναι σαφές, η επιλογή τους συμβάλλει στην περαιτέρω διάδοση της προσβλητικής ανάρτησης⁸⁵. Ορθά κρίθηκε ως εκ τούτου ότι πληρούται η αντικειμενική υπόσταση⁸⁶ της συκοφαντικής δυσφήμισης. Ωστόσο η αναίρεση έγινε δεκτή, καθώς δε δόθηκε στον κατηγορούμενο η δυνατότητα να αποδείξει την αλήθεια των ισχυρισμών του⁸⁷. Όπως αναφέρει η απόφαση του ομοσπονδιακού ακυρωτικού δικαστηρίου θα πρέπει το δικαστήριο της Ζυρίχης να επανεξετάσει αν το περιεχόμενο που διαδίδεται είναι πράγματι δυσφημιστικό.

III. Ενδιάμεσο συμπέρασμα και εξέταση του ζητήματος από την σκοπιά του ελληνικού ποινικού δικαίου

Αρχικά κρίνεται ορθός ο περιορισμός του κύκλου δραστών στην περίπτωση της εξυβρίσεως σε αυτούς που εκφράζουν ίδια περιφρόνηση προς το θύμα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κιούπης⁸⁸ «η εξύβριση δεν είναι μόνο εκφορά προσβλητικών λέξεων, είναι επικοινωνία που επιδρά στο θύμα και στους άλλους». Έτσι οι προσβολές της τιμής, που θίγουν τον πυρήνα της προσωπικότητας του ατόμου⁸⁹, πρέπει να εκφραστούν από τον δράστη είτε μέσω του ίδιου είτε μέσω τρίτου⁹⁰. Όμως σε κάθε περίπτωση οι προσβολές θα πρέπει να περιέχουν αμφισβήτηση της ηθικής και κοινωνικής αξίας του προσώπου ή περιφρόνηση του ίδιου του δράστη⁹¹ και όχι

83. BG Schweiz Urt. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155, πλαγιαρ. 13.

84. BG Schweiz Urt. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155, πλαγιαρ. 14. Βλ. αναλυτικά για τη προβληματική *Chr. Riedo/R. Beglinger*, Ehrenverletzungen im Internet- insbesondere auf Facebook, AJP 2021 S. 1249 (1251 ff.).

85. BG Schweiz Urt. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155, πλαγιαρ. 14, 15.

86. BG Schweiz Urt. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155, πλαγιαρ. 15.

87. BG Schweiz Urt. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155, πλαγιαρ. 18, 19.

88. Δ. Κιούπης, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 17.

89. Η τιμή προστατεύεται ρητά από το Σύνταγμα (άρθρ. 5 παρ. 2 Σ.) και συνδέεται άμεσα με την επίσης κατοχυρωμένη συνταγματικά αξία του ανθρώπου (άρθρ. 2 παρ. 1 Σ.). Βλ. σχετ. Δ. Κιούπη, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 69 επ. και Κ. Κωνσταντινίδη, Ποινικό δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, 1987.

90. Δ. Κιούπης, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 32 υποσημ. 36.

91. Βλ. σχετικά Δ. Κιούπη, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009 σελ. 100. Σε αυτή την κατεύθυνση και Μ. Μαργαρίτης/Α.

τρίτου. Άρα πρόκειται περί ενός άκρως προσωπικού χαρακτήρα προσβολής της τιμής. Με αυτό το δεδομένο θα πρέπει να γίνει η αξιολόγηση άν το like και το share αποτελούν έκφραση μιας «προσωπικής» περιφρόνησης και αν εν τέλει ο χρήστης που επιλέγει το like ή και το share τελεί πράξη εξύβρισης.

Κρίσιμο στοιχείο για αυτή την αξιολόγηση αποτελεί κατά τη γνώμη μου η αμφισημία που μπορεί να λάβει η επιλογή της επισήμανσης του like ή και του share⁹². Μέσω του like σε μια εξυβριστική δημοσίευση πράγματι εκφράζεται μια επιδοκίμασία της τετελεσμένης εξύβρισης. Ωστόσο η επιδοκίμασία μιας τετελεσμένης εξύβρισης δεν ισούται με μία νέα εξύβριση. Για να γίνει πιο κατανοητή η διάκριση αρκεί να σκεφτεί κανείς το ακόλουθο παράδειγμα: «Ο Α εξυβρίζει τον Β στο δρόμο και ο Γ παρακολουθώντας τη σκηνή χειροκροτεί». Αποτελεί το χειροκρότημα του Γ αυτοτελή πράξη εξύβρισης; Η επιδοκίμασία δεν σημαίνει ότι απαραίτητα κάποιος εκδηλώνει στον ίδιο βαθμό την απαξία προς το θύμα. Σε κάθε περίπτωση το μέγεθος του αδίκου δεν είναι το ίδιο. Μεγαλύτερο άδικο έχει κάποιος που προσβάλλει άμεσα κάποιον, από αυτόν που απλά επικροτεί αυτήν την προσβολή. Άρα μεταφέροντας τις σκέψεις αυτές στην προβληματική του like είμαι της άποψης ότι θα πρέπει να τεθεί υπό αμφισβήτηση κατά πόσο ένας χρήστης που επιλέγει like σε μία εξυβριστική δημοσίευση τελεί και αυτός πράξη που πληροί την ειδική υπόσταση της εξύβρισης. Χρήσιμες είναι εδώ και οι προαναφερθείσες σκέψεις του ελβετικού ομοσπονδιακού ακυρωτικού δικαστηρίου: Ενώ στην επιλογή της επισήμανσης like δε μπορεί να αποδοθεί πάντα ένα συγκεκριμένο νόημα, ωστόσο αυτή συμβάλλει στην περαιτέρω διάδοση της εξυβριστικής ανάρτησης. Συνεπώς, δεν πρόκειται για αυτουργική συμπεριφορά, αλλά για καταρχήν μη τιμωρητή συνέργεια σε τυπικά τετελεσμένη πράξη.

Το share, όπως έχει κρίνει ήδη και η νομολογία, έχει κύριο σκοπό να γνωστοποιήσει μια ανάρτηση άλλου χρήστη. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα τεχνικά χαρακτηριστικά του, καθότι μέσω του share υπάρχει πάντα σύνδεση με την αρχική δημοσίευση. Συνεπώς και εδώ δεν μπορεί κανείς να πει με σιγουριά ότι ο Δ κοινοποιώντας μια δημοσίευση οικειοποιείται την εξυβριστική ανάρτηση του Α και την κάνει δική του λόγω της μόνιμης εμφάνισής της στο προφίλ του.

Συμπερασματικά, δυσχερώς μπορεί να υποστηριχθεί ότι μέσω της επιλογής like ή share θεμελιώνεται αυτουργική πράξη εξύβρισης κατά άρθρο 361 παρ. 1 εδ. α' ΠΚ. Και τούτο διότι, σε αντίθεση με την δυσφήμιση, η διάδοση δεν αποτελεί τρόπο τέλεσης της εξύβρισης κατά τον ελληνικό Ποινικό Κώδικα⁹³.

Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας 4^η εκδ. 2020 Αρθρ. 361 πλαγιαρ. 2.

92. Έτσι ήδη και απόφαση BG Schweiz Urt. v. 29.1.2020 – 6B_1114/2018, BeckRS 2020, 5155, πλαγιαρ. 13.

93. Για τη δυσφήμιση αναλυτικά βλ. *Μ. Μαργαρίτη/Α. Μαργαρίτη*, Ποινικός Κώδικας 4^η εκδ. 2020 αρθρ. 362 επ, *Δ. Σπινέλλη*,

Δ. Συμμετοχή

Αν επομένως η αυτουργία αμφισβητείται, θα πρέπει να εξεταστεί μήπως στις υπό συζήτηση περιπτώσεις θεμελιώνεται ποινική ευθύνη για συμμετοχική δράση⁹⁴. Ερωτάται αν η επιλογή like ή share μπορεί να θεμελιώσει πράξη συνέργειας κατά άρθρο 47 ΠΚ. Αρχικά θα πρέπει να διερευνηθεί αν είναι νοητή η συμμετοχή στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθότι εγείρεται ζήτημα σχετικά με το χρονικό σημείο τέλεσης της πράξης. Η εξύβριση είναι έγκλημα εξωτερικευσης⁹⁵ («Äußerungsdelikt»), του οποίου το εγκληματικό αποτέλεσμα⁹⁶ και άρα η τελειώσή του συντελείται όταν το «ομιλιακό ενέργημα» περιέλθει σε γνώση του παθόντος ή και τρίτου⁹⁷. Σε περίπτωση εξυβριστικής ανάρτησης στο Facebook έχει ήδη με τη δημοσίευση συντελεστεί η τελείωση του εγκλήματος καθώς έχει ολοκληρωθεί η «παραλαβή του μηνύματος από τους δέκτες»⁹⁸ και άρα έχει εξωτερικευθεί η πρόθεση βλάβης της τιμής άλλου. Κατά το άρθρο 47 ΠΚ η συνδρομή πρέπει να παρέχεται πριν ή κατά τη τέλεση της άδικης πράξης. Η επιλογή των like και share συμβαίνει όμως σε χρονικό σημείο μετά την τελείωση του εγκλήματος⁹⁹, έτσι ώστε να τίθεται το ερώτημα, αν μπορούμε να έχουμε συμμετοχή σε αυτό το στάδιο¹⁰⁰.

Η απάντηση στο ερώτημα δεν είναι πάντα ξεκάθαρη¹⁰¹. Μέρος της θεωρίας δέχεται ότι η συμμετοχή μπορεί να είναι υπό προϋποθέσεις δυνατή μέχρι το στάδιο της ουσιαστικής αποπεράτω-

Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 29 επ.

94. Έτσι και *Sv. Krischker*; „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (491 επ.), *M. Nussmeier*; Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218), *T. Reinbacher*; Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (559).

95. Βλ. σχετικά *N. Ανδρουλάκη*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος I, 2006 σελ. 171 υποσημ. 12, *X. Μυλωνόπουλο*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος 2^η εκδ. 2020, σελ. 178, *Δ. Σπινέλλη*, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 13.

96. Βλ. σχετικά *N. Ανδρουλάκη*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος I, 2006 σελ. 171 υποσημ. 12.

97. *Δ. Κιούπης*, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 101, *M. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη*, Ποινικός Κώδικας 4^η εκδ. 2020 άρθρ. 361 πλαγιαρ. 2. Βλ. σχετικά και *Hilgendorf*, in: LK-StGB Bd. 6 12. Aufl. 2010 § 186 πλαγιαρ. 26, *Rogall*, in: SK-StGB, Bd. IV 9. Aufl. 2017 § 185 πλαγιαρ. 18.

98. *Δ. Κιούπης*, Προσβολές της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 101.

99. *Eisele/Schittenhelm*, σε: Schönke/Schröder, StGB 30. Aufl. 2019 § 185 πλαγιαρ. 1, *Sv. Krischker*; „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (491).

100. *Sv. Krischker*; „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (491); *M. Nussmeier*; Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218), *T. Reinbacher*; Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, S. 558 (559). Βλ. σχετ. με το ειδικό πρόβλημα συμμετοχής, *Μυλωνόπουλο*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος 2^η Εκδ. 2020, σελ. 927 επ.

101. Βλ. σχετικά *Schünemann/Greco*, in: LK-StGB Bd 2 13. Aufl 2021 § 27 πλαγιαρ. 40 επ.

σης¹⁰². Έτσι λόγου χάρη στην κλοπή υποστηρίζεται ότι εκείνος που βοηθάει τον κλέφτη να εξασφαλίσει τα κλοπιμαία είναι απλός συνεργός κλοπής¹⁰³. Ωστόσο στην εξεταζόμενη περίπτωση δεν τίθεται τέτοιο θέμα, διότι η εξύβριση είναι έγκλημα στιγμιαίο και το στάδιο της ουσιαστικής αποπεράτωσης υπάρχει μόνο στα εγκλήματα σκοπού και στα διαρκή. Κατά την αντίθετη άποψη «ο χρόνος τέλεσης της συνέργειας δεν μπορεί να υπερβαίνει το χρόνο τέλεσης της κύριας πράξης. Έτσι, κάθε μορφή συνδρομής στον αυτουργό μετά από αυτό το χρονικό σημείο είτε τιμωρείται αυτοτελώς είτε μένει ατιμώρητη, αφού δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως συνέργεια»¹⁰⁴.

Οι λύσεις που προτείνονται κινούνται γύρω από δυο θεωρητικές κατασκευές: Η πρώτη λύση είναι να αντιμετωπιστεί το έγκλημα της εξύβρισης στο Ίντερνετ ως διαρκές έγκλημα. Η δεύτερη κατασκευή εκκινεί από τη σκέψη, ότι θα πρέπει να αποδοθεί στην αρχική πράξη της δημοσίευσης εξακολουθητικός χαρακτήρας.

I. Η εξύβριση στα social media ως διαρκές έγκλημα

Το πρόβλημα της συμμετοχής στην διαδικτυακή εξύβριση υποστηρίζεται ότι θα μπορούσε να λυθεί αν το συγκεκριμένο έγκλημα αντιμετωπιζόταν ως διαρκές¹⁰⁵. Η διαφορά της απλής εξύβρισης στον αναλογικό κόσμο από την εξύβριση στο Ίντερνετ είναι ότι στο διαδίκτυο η εξυβριστική ανάρτηση παραμένει ενεργή μέχρι να διαγραφεί, οπότε στοιχειοθετείται μέχρι αυτό το σημείο μια συνεχής προσβολή του εννόμου αγαθού της τιμής¹⁰⁶. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο επιχείρημα ότι ακόμη και μετά από την πρώτη γνώση της προσβολής, αυτή μπορεί να γίνει περαιτέρω αντιληπτή από απροσδιόριστο αριθμό χρηστών και να παραμένει διαθέσιμη για

102. Για παράδειγμα *Baumann/Weber/Mitsch* AT 11. Aufl. 2003 § 37 πλαγιαρ. 25 επ., *Jescheck/Weigend*, Strafrecht AT, 5. Aufl. 1996 § 64 III 2 b. Βλ. σχετικά και *Α. Κοτσαλή*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος 2^η εκδ. 2013, σελ. 808 υποσημ. 443, 444.

103. *Χωραφάς*, Ποινικό Δίκαιο, Κ. Σταμάτη (επιμ.) 9^η εκδ. 1978, σελ. 355. Βλ. και τις παραπομπές σε *Δημάκη* ΣυστΕρΠοινΚ, άρθρ. 47 πλαγιαρ. 23.

104. *Μυλωνόπουλος*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, 2^η εκδ. 2020 σελ. 928. Σε αυτή τη γραμμή με την αναθεωρημένη άποψη *Ν. Ανδρουλάκης*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος II, 2004, σελ. 250. Έτσι και *Schünemann/Greco*, in: LK-StGB Bd 2 13. Aufl 2021 § 27 πλαγιαρ. 40 επ.

105. *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (492), *Geiring*, Risiken von Social Media und User Generated Content, 2016, σελ. 146, *C. Doerbeck*, Cybermobbing, Phänomenologische Betrachtung und strafrechtliche Analyse, σελ. 298, *Galetzka/Krätschmer*, Rassismus und Terrorismus im Netz, Strafrechtliche Verantwortlichkeit der Betreiber von sozialen Netzwerken, MMR 2016, σελ. 518 (522), *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NStZ 2021, σελ. 1 (4).

106. *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NStZ 2021, σελ. 1 (4). Βλ. και *M. Nussmeier*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218), *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (559).

πραιτέρω αλληλόδραση¹⁰⁷. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι ήδη η δημοσίευση της εξυβριστικής ανάρτησης δημιουργεί μία άδικη κατάσταση, η οποία διατηρείται όσο η ανάρτηση παραμένει online¹⁰⁸. Άρα ακολουθώντας αυτή την άποψη, όσο η εξυβριστική ανάρτηση παραμένει online, είναι δυνατή η συμμετοχή.

Ωστόσο ο νομοθέτης κατά τον νέο κώδικα προσέθεσε απλώς επιβαρυντική περίσταση όταν η πράξη της εξύβρισης τελείται μέσω Ίντερνετ¹⁰⁹, και όχι ένα ιδιώνυμο αδίκημα εξύβρισης στο Internet. Η διάκριση των εγκλημάτων σε στιγμιαία και διαρκή γίνεται με βάση τη διαμόρφωση της αντικειμενικής υπόστασης στο νόμο και όχι με βάση την συγκεκριμένη περίπτωση, όπως αναφέρεται¹¹⁰. Στην υπό συζήτηση περίπτωση τυποποιείται καταρχήν ένα στιγμιαίο έγκλημα. Το άδικο των διαρκών εγκλημάτων βασίζεται όχι μόνο στη δημιουργία μιας παράνομης κατάστασης, αλλά πολύ περισσότερο και στη διατήρησή της¹¹¹. Στη συνέχεια τίθεται το ερώτημα πότε αρχίζει στη συγκεκριμένη περίπτωση η άδικη κατάσταση¹¹². Η άδικη κατάσταση αρχίζει όταν η προσβολή γίνει αντιληπτή είτε από τον ίδιο τον παθόντα είτε από κάποιον τρίτο¹¹³. Με την ανάρτηση της εξυβριστικής δημοσίευσης στο Facebook μπορεί εύλογα να θεωρηθεί ότι έχει εξωτερικευτεί η πρόθεση προσβολής της τιμής του θύματος και ότι αυτή μπορεί να γίνει αντιληπτή. Η κριτική σε αυτή την άποψη καταλήγει: Είναι επομένως μια στιγμιαία κατάσταση και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επεκτείνεται¹¹⁴.

107. *Sv. Krischker*, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (492); *Geiring*, Risiken von Social Media und Unser Generated Content: Social Media Stalking und Mobbing sowie datenschutzrechtliche Fragenstellungen, 2016, σελ. 218 επ., *Ph. Eckel/Chr. Rottmeier*, „Liken als Haten“: Strafverfolgung von Hatespeech in Sozialen Netzwerken, NStZ 2021, σελ. 1 (3). Βλ. και *Schünemann/Greco*, in: LK-StGB Bd 2 13. Aufl. 2021, § 27 πλαγίαρ. 47.

108. *Sv. Krischker*, Das Internetstrafrecht vor neuen Herausforderungen, 2015, σελ. 127. Για το πρόβλημα της «παράλειψης» άρσεως της παράνομης κατάστασης που δημιουργήθηκε βλ. *N. Ανδρουλάκη*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος I, 2006 σελ. 184 επ.

109. Βλ. 361 παρ. 1 εδ. β' ΠΚ.

110. Έτσι *M. Nussmeier*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218) και *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (560 επ.). Βλ. σχετικά *X. Μυλωνόπουλο*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, 2^η εκδ. 2020 σελ. 175.

111. Βλ. *X. Μυλωνόπουλο*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος 2^η εκδ. 2020, σελ. 185.

112. *M. Nussmeier*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218).

113. *M. Nussmeier*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218).

114. *M. Nussmeier*, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218).

II. Διαρκής τέλεση του εγκλήματος («durative Tatbegehung»)

Κατά άλλη άποψη θα πρέπει να αναγνωριστεί στα εγκλήματα τιμής στο διαδίκτυο ένας εξακολουθητικός χαρακτήρας¹¹⁵. Ο Reinbacher αιτιολογεί δογματικά μια τέτοια μορφή δυνατότητας συμμετοχής μέσω της δικής του κατασκευής, την οποία ονομάζει «διαρκή τέλεση του εγκλήματος» («durative Tatbegehung»)¹¹⁶. Σημείο εκκίνησης των σκέψεών του είναι η διδασκαλία περί συρροής¹¹⁷: Όπως περισσότερες πράξεις, οι οποίες βρίσκονται σε στενή αλληλουχία χρόνου και χώρου, γίνονται δεκτές ως μία κατά τη λεγόμενη «φυσική ενότητα της πράξης»¹¹⁸ και κατά τη διάρκεια αυτών είναι δυνατή η διαδοχική συνέργεια («sukzessive Beihilfe»¹¹⁹), το ίδιο θα πρέπει να ισχύει ακόμη περισσότερο όταν μια μεμονωμένη πράξη δημιουργεί μια διαρκή κατάσταση («Dauerzustand») από την οποία μπορεί να επαναλαμβάνεται το εγκληματικό αποτέλεσμα¹²⁰. Ακριβώς αυτή η αδιάκοπη συνέχιση της κατάστασης επιτρέπει την επαναλαμβανόμενη πλήρωση του εγκληματικού αποτελέσματος. Ως παράδειγμα χρησιμοποιεί ο συγγραφέας ένα αυτοκίνητο με μια εξυβριστική επιγραφή κολλημένη πάνω του που κάνει βόλτες στην πόλη¹²¹. Σε αυτό βλέπει μια διαρκή, συνεχόμενη ανακοίνωση του εξυβριστικού περιεχομένου. Αντίστοιχα ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι μία εξυβριστική ανάρτηση στο Facebook λαμβάνει διαρκή χαρακτήρα («Dauerkundgabe») και επιτρέπει με αυτόν τον τρόπο τη διαρκή τέλεση του εγκλήματος¹²². Επιπλέον, κατά τον ίδιο συγγραφέα, η περαιτέρω διάδοση που επιτυγχάνεται μέσω του share και του like αποτελούν συναίτιο για τη διαρκή άδικη επίθεση, ώστε η συνδρομή αυτή να καθιστά δυνατή, να διευκολύνει ή και να επιτείνει την επιτυχία του συγκεκριμένου αποτελέσματος¹²³,

115. M. Tassis, Die Kommentierung von Statusmeldungen in sozialen Netzwerken aus strafrechtlicher Perspektive, 2020, σελ. 159 επ.

116. T. Reinbacher, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (560 ff.); ο ίδιος, in: Handbuch des Strafrechts Bd. 3, 2021, § 61 Rn. 37. Βλ. σχετικά και Schönemann/Greco, in: LK-StGB Bd. 2 13. Aufl. 2021 § 27 αριθμ. 47.

117. Βλ. M. Nussbaum, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke – Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218).

118. Βλ. Α. Κοτσαλή, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, 2^η εκδ. 2013, σελ. 882 επ. και Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος 2^η εκδ. 2020, σελ. 966 επ.

119. Βλ. σχετικά Kr. Kühl, in: Lackner/Kühl, StGB 29. Aufl. 2018 Vorbemerk. §§ 25 επ. πλαγίαρ. 4 και ο ίδιος, AT 8. Aufl. 2017, § 14 πλαγίαρ. 23.

120. T. Reinbacher, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (561). Βλ. και M. Nussmeier, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke – Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (218).

121. T. Reinbacher, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (561).

122. T. Reinbacher, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (561).

123. T. Reinbacher, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß §

αιτιολογώντας τη διάδοση ως πράξη συνέργειας. Κατά τον Reinbacher λοιπόν το like/share βοηθάει να επαναληφθεί το αποτέλεσμα, καθώς «ανοίγεται ένας νέος κύκλος αναγνωστών»¹²⁴.

Ωστόσο και σε αυτήν την άποψη αντιτίθενται τα εξής: Κατά πρώτον προβάλλεται ο αντίλογος ότι αυτή η συνεχής κοινοποίηση και η περαιτέρω διάδοση εξαρτάται όχι από τη συμπεριφορά του ίδιου του δράστη, αλλά από τη δυνατότητα να λάβουν τρίτοι υπόψη τους την εξυβριστική ανάρτηση¹²⁵. Ανάμεσα στην πράξη της ανάρτησης και της δυνατότητας να λαμβάνουν τρίτοι υπόψη τους την εξυβριστική ανάρτηση μεσολαβεί η πράξη περαιτέρω διάδοσης μέσω της επιλογής like ή share¹²⁶. Μέσω του like και του share που κάνουν τρίτοι δεν χάνεται η δημοσίευση στο newsfeed, καθώς αναπαράγεται ξανά και με τον τρόπο αυτόν καθίσταται δυνατή η παράταση της κατάστασης που επιτρέπει την επαναλαμβανόμενη πλήρωση του αποτελέσματος. Κατά τον Reinbacher το έγκλημα της εξύβρισης ολοκληρώνεται όταν ο αρχικά αναρτήσας σβήσει την εξυβριστική ανάρτηση. Ωστόσο το γεγονός αυτό δημιουργεί ζητήματα με το δόλο¹²⁷. Όπως τονίζεται η μακροχρόνια διάπραξη του αδικήματος προϋποθέτει «διαρκή δόλο» του δράστη του αδικήματος, ο οποίος δυσχερώς μπορεί να αιτιολογηθεί στο πλαίσιο εγκλημάτων τελουμένων στο Ίντερνετ, ειδικά στην ακραία περίπτωση της αναδημοσίευσης μιας πολύ παλαιάς εξυβριστικής ανάρτησης¹²⁸.

E. Συμπεράσματα- προοπτικές

I. Τα social media και οι λειτουργίες τους δημιουργούν νέες προκλήσεις για το ποινικό δίκαιο, όπως έγινε φανερό.

Μια μορφή αυτουργικής δράσης θα πρέπει να αποκλειστεί, καθώς η επιλογή τόσο του like όσο και του share δεν δικαιολογούν μια οικειοποίηση του περιεχομένου της ανάρτησης τρίτου σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρείται ότι υιοθετεί κανείς μέσω αυτών τη γνώμη του τρίτου. Μια

185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (562).

124. T. Reinbacher, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (562 f.).

125. Έτσι M. Nussmeier, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (219).

126. M. Nussmeier, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (219).

127. M. Nussmeier, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (219).

128. M. Nussmeier, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (219).

λύση de lege lata φαίνεται να προσφέρει η συμμετοχή και μόνο εάν δεχτεί κανείς τη θεωρία της συνέχειας της δράσεως («durative Tatbegehung»), η οποία δεν είναι βέβαια εντελώς απαλλαγμένη από προβλήματα. Η άποψη αυτή φαίνεται παρ' όλα αυτά να είναι υποστηρίξιμη. Κατά τον Σπινέλλη¹²⁹ αν «μια ανακοίνωση που δεν ενδιαφέρει την κοινή γνώμη λάβει δημοσιότητα που θα επιτρεπόταν να λάβει μόνο αν την ενδιέφερε, τότε η ανακοίνωση αυτή μπορεί να αποτελέσει εξύβριση με τη μορφή». Συνέργεια κατά άρθρο 47 ΠΚ αποτελεί η παροχή συνδρομής πριν και κατά την τέλεση της άδικης πράξης. Αν η τέλεση της πράξης έχει εξακολουθητικό χαρακτήρα, μπορεί να γίνει δεκτή η συνέργεια. Ως εκ τούτου μέσω του like ή και του share πραγματοποιείται περαιτέρω διάδοση της αρχικής εξυβριστικής ανάρτησης. Με τον τρόπο αυτόν ανοίγεται ένας νέος κύκλος αναγνωστών και έτσι η προσβολή της τιμής βαθαίνει. Ως συνδρομή θα πρέπει ορθά να θεωρηθεί η περαιτέρω διάδοση της εξυβριστικής ανάρτησης καθότι διευκολύνει και επιτείνει αιτιωδώς την πραγμάτωση της κύριας πράξης της εξύβρισης¹³⁰. Σε κάθε περίπτωση βέβαια θα πρέπει να κρίνεται η κατάσταση in concreto καθώς όπως προαναφέρθηκε αν ένα share περιλαμβάνει παραδείγματος χάριν και σχόλιο (comment) ενδέχεται να αλλάζει η τελική κρίση. Όπως τονίζουν και οι *Schünemann/Greco* η κατασκευή της διαρκούς τέλεσης του εγκλήματος («durative Begehung») καταλήγει σε σωστό αποτέλεσμα¹³¹. Ωστόσο πρόκειται στην πραγματικότητα για μια κατασκευή, η οποία επιτρέπει να θεωρηθεί η εξύβριση διαρκές έγκλημα και αυτό διότι «ο χαρακτηρισμός ως διαρκές ή στιγμιαίο έγκλημα εξαρτάται και από τον συγκεκριμένο τρόπο τέλεσης πράξης»¹³² («konkrete Begehungsweise»).

II. Τελικές de lege ferenda σκέψεις με βάση τις ιδιαιτερότητες της διαδικτυακής εξύβρισης

Η ειδική υπόσταση της εξύβρισης δεν είναι προσαρμοσμένη σε νέες προσβολές της τιμής που λαμβάνουν χώρα στα social media. Τι είναι όμως αυτό που διαφοροποιεί τις «ψηφιακές» από τις «αναλογικές» προσβολές της τιμής¹³³;

Διαδικτυακά εγκλήματα είναι τα εγκλήματα που λαμβάνουν χώρα στον κυβερνοχώρο και είναι αυτό ακριβώς που τα διαφοροποιεί από τα λοιπά εγκλήματα¹³⁴. Ο δράστης μιας διαδικτυακής

129. Α. Σπινέλλης, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 66.

130. Βλ. σχετικά με την έννοια της συνδρομής στη συνέργεια Μ. Μαργαρίτη/Α. Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας 4^η εκδ. 2020 αρθρ. 47, Χ. Μυλωνόπουλο, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος 2^η εκδ. 2020, σελ. 874 επ.

131. *Schünemann/Greco*, in: LK-StGB Bd. 2 13. Aufl. 2021 § 27 πλαγιαρ. 47.

132. *Schünemann/Greco*, in: LK-StGB Bd. 2 13. Aufl. 2021 § 27 πλαγιαρ. 47.

133. Αναλυτικά ήδη Ε. Hilgendorf, Ehrenkränkungen („Flemming“) im Web 2.0. Ein Problemaufriss de lege lata und de lege ferenda, ZIS 2010, σελ. 208 (209).

134. Έτσι και Κ. Κακαβούλης, Η συμμετοχική ευθύνη των ενδιάμεσων παρόχων Internet στα διαδικτυακά εγκλήματα, ΠοινΧρ

προσβολής έχει την ευκολία να κρυφτεί πίσω από την ανωνυμία του διαδικτύου, η χρήση του οποίου δεν απαιτεί πλέον ούτε σταθερή σύνδεση ούτε υπολογιστή. Η σύνδεση στο διαδίκτυο και κατ' επέκταση στα κοινωνικά δίκτυα γίνεται εύκολα μέσω των smartphones σε οποιοδήποτε μέρος και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή¹³⁵. Επιπρόσθετα παρατηρείται ότι οι δράστες διαδικτυακών προσβολών δεν γνωρίζουν συχνά ότι οι πράξεις στο διαδίκτυο μπορεί να επιφέρουν νομικές συνέπειες¹³⁶.

Παράλληλα από την πλευρά του θύματος μια προσβολή μέσω Ίντερνετ έχει πολύ μεγαλύτερο αντίκτυπο για το ίδιο το θύμα¹³⁷. Αυτό συμβαίνει γιατί η προσβολή τελείται ενώπιον ενός πολύ μεγάλου μη προσδιορίσιμου αριθμού ατόμων, ενώ η ταχύτατη διάδοση του μηνύματος ξεπερνά κατά πολύ τα εθνικά όρια¹³⁸. Η μεγάλη ψυχολογική επιβάρυνση του θύματος¹³⁹ επιτείνεται από το γεγονός ότι ελαχιστοποιούνται οι διαθέσιμες αποτελεσματικές επιλογές για τον περιορισμό προσβασιμότητας στην επίμαχη ανάρτηση. Επιπλέον είναι πολύ δύσκολη η παντελής αφαίρεση κάθε ίχνους μιας ανάρτησης στο διαδίκτυο. Συνεπώς η προσβολή μπορεί να διαγραφεί μόνο κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες¹⁴⁰, ενώ δύσκολα μπορεί να αποκλειστεί το γεγονός, ότι τρίτα μέρη θα την αποθηκεύσουν σε εξωτερικά μέσα δημιουργώντας λόγω χάρη φωτογραφίες του προσβλητικού ή εξυβριστικού περιεχομένου της ανάρτησης¹⁴¹.

Το πόσο θα διαδοθεί ένα μήνυμα συγκαθορίζεται επιπλέον ως ένα βαθμό από την αλληλεπίδραση των χρηστών με αυτό. Μέσω του αλγόριθμου ο αριθμός των σχολίων, των like, των

2015 σελ. 326.

135. E. Hilgendorf, Ehrenkränkungen („Flemming“) im Web 2.0. Ein Problemaufriss de lege lata und de lege ferenda, ZIS 2010, σελ. 208 (209).

136. Gercke/Brust/Gercke, Praxishandbuch Internetstrafrecht, 2009 πλαγιαρ. 22 ff. Βλ. και D. Harley/J. Morgan/H. Frith, Cyberspsychology as everyday digital experience across the Lifespan, 2018, σελ. 133 επ.

137. Cornelius, Plädoyer für einen Cybermobbing-Straftatbestand, ZRP 2014, σελ. 164 ff., Sv. Großmann, Der Beleidigungstatbestand: Partielle Reform oder grundlegende Revision?, GA 2020, σελ. 545 (551), Sv. Krischker, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488.

138. Großmann, Der Beleidigungstatbestand: Partielle Reform oder grundlegende Revision?, GA 2020, σελ. 545 (551), M. Tassis, Die Kommentierung von Statusmeldungen in sozialen Netzwerken aus strafrechtlicher Perspektive, 2020, σελ. 26 επ. Σχετικά με τον τόπο τέλεσης βλ. Δ. Κιούπη, Ο τόπος τέλεσης του διαδικτυακού εγκλήματος, σε: Δαλακούρα (επιμ.) Ηλεκτρονικό έγκλημα, 2019, σελ. 41 επ.

139. Βλ. σχετικά και D. Harley/J. Morgan/H. Frith, Cyberspsychology as everyday digital experience across the Lifespan, 2018, σελ. 154 επ.

140. Sv. Krischker, „Gefällt mir“, „Geteilt“, „Beleidigt“?- Die Internetbeleidigung in sozialen Netzwerken, JA 2013, σελ. 488 (489). Αναλυτικά για το πρόβλημα Beck, Internetbeleidigung de lege lata und de lege ferenda Strafrechtliche Aspekte des „spickmich“-Urteils, MMR 2009, σελ. 736 (739 ff.), E. Hilgendorf, Ehrenkränkungen („Flemming“) im Web 2.0. Ein Problemaufriss de lege lata und de lege ferenda, ZIS 2010, σελ. 208.

141. M. Nussbaum, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215.

share και των αντιδράσεων μπορεί να ενισχύσει τη πιθανότητα να εμφανιστεί μια δημοσίευση πιο ψηλά στις ενημερώσεις, ακόμα και σε άγνωστους. Όπως σωστά παρατηρείται ένας επιπλέον επιβαρυντικός παράγοντας για το θύμα είναι ο ορατός από τον καθένα αριθμός των like, share και σχολίων μιας προσβλητικής δημοσίευσης¹⁴².

Συνεπώς θα ήταν χρήσιμο σε ένα de lege ferenda επίπεδο να υπάρξει συζήτηση για την ανάγκη παρέμβασης του νομοθέτη για αδικήματα μέσω του διαδικτύου¹⁴³. Η ιδιαίτερη επικινδυνότητα της διάδοσης μιας εξυβριστικής ανάρτησης στα social media έγκειται κυρίως στις συνθήκες και στη διαδικασία της εξάπλωσης. Ήδη περιγράφηκαν οι ιδιαίτερα επιβαρυντικές επιπτώσεις για το ίδιο το θύμα λόγω ακριβώς της ανεξέλεγκτης διάδοσης ενός μηνύματος¹⁴⁴. Η διάδοση της εξυβριστικής ανάρτησης δεν είναι τρόπος τέλεσης της εξύβρισης, όπως λόγου χάρη είναι στην δυσφήμιση. Όπως τονίζει ο Κιούπης¹⁴⁵ «η δυσφήμιση τιμωρείται αυστηρότερα έναντι της εξύβρισης διότι εμπεριέχει αυτόν τον ιδιαίτερα επικίνδυνο συνδυασμό προσβολής της τιμής: δημόσιο χαρακτήρα και ισχυρισμό γεγονότος». Ωστόσο η δημοσιότητα εδώ που παίρνει μια εξύβριση μέσω των social media πλησιάζει την ιδιαίτερη επικινδυνότητα της δυσφήμισης λόγω ακριβώς αφενός της ταχύτητας και αφετέρου του μη υπολογίσιμου μεγέθους που μπορεί να λάβει¹⁴⁶. Σε αυτήν την δημοσιότητα και την περαιτέρω διάδοση συμβάλλουν τόσο το like όσο και το share, καθότι μέσω και των αλγορίθμων αυξάνεται η θεατότητα μιας δημοσίευσης ανάλογα με τα ποσοστά αλληλεπίδρασης.

Τέλος και η διάκριση μεταξύ αξιολογικών κρίσεων¹⁴⁷ και ισχυρισμών στα social media γίνεται ακόμα πιο δυσχερής. Τα social media είναι ικανά να δημιουργήσουν «φαινομενικά» ισχυρισμό γεγονότος. Μια δημοσίευση με μεγάλη δημοσιότητα και πολλά like μπορεί να δημιουργήσει πράγματι την εντύπωση ότι το περιεχόμενο της προσβλητικής αξιολόγησης του θύματος είναι

142. Σχετικά *T. Reinbacher*, Die „Weiterverbreitung“ von Hate Speech in sozialen Medien- Fragen der Beteiligung an einer gemäß § 185 StGB strafbaren Beleidigung, JZ 2020, σελ. 558 (560), *Chr. Gomille*, Der Shitstorm und das allgemeine Persönlichkeitsrecht des Betroffenen, ZUM 2021, σελ. 81 (86); *T. Preuß*, Erforderlichkeit der Kriminalisierung des Cybermobbings -Sinnvolle Schließung einer Gesetzeslücke oder bloßes Symbolsstrafrecht?, KriPoZ 2/2019, σελ. 97 (99).

143. Ήδη σε αυτή την κατεύθυνση *E. Hilgendorf*, Ehrenkränkungen („Flemming“) im Web 2.0. Ein Problemaufriss de lege lata und de lege ferenda, ZIS 2010, σελ. 208 (213) και πρόσφατα *Sv. Großmann*, Der Beleidigungstatbestand: Partielle Reform oder grundlegende Revision?, GA 2020, σελ. 545 (552).

144. *S. Beck*, Internetbeleidigung de lege lata und de lege ferenda Strafrechtliche Aspekte des „spickmich“-Urteils, MMR 2009, σελ. 736 (738), *Sv. Großmann*, Der Beleidigungstatbestand: Partielle Reform oder grundlegende Revision?, GA 2020, σελ. 545 (551), *Regge/Pegel*, in: MüKoStGB Bd. 4 4. Aufl. 2021 Vorb. zu § 185 πλαγιαρ. 22α,

145. *Κιούπης*, Εγκλήματα κατά της Τιμής, Η εξύβριση, 2009, σελ. 29.

146. *J. Geneuss*, Das Billigen einer (noch) nicht begangenen Straftat im Internet, JZ 2021, σελ. 286 (292), *T. Preuß*, Erforderlichkeit der Kriminalisierung des Cybermobbings -Sinnvolle Schließung einer Gesetzeslücke oder bloßes Symbolsstrafrecht?, KriPoZ 2/2019, σελ. 97 (100 f.). Βλ. και *Δ. Σπινέλλη*, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 66.

147. Βλ. σχετικά *Δ. Σπινέλλη*, Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της τιμής, 4^η εκδ. 2015, σελ. 60 επ.

σωστό¹⁴⁸. Η επιλογή του like και share συμβάλλει σε αυτή τη «δημιουργία γνώμης». Έτσι μια εξυβριστική δημοσίευση αν λάβει αρκετή ενθάρρυνση μέσω των επισημάνσεων like και share, μπορεί να επιτείνει την προσβολή του εννόμου αγαθού της τιμής¹⁴⁹, ακόμα και αν δεν ισοδυναμεί με ισχυρισμό αναληθούς γεγονότος¹⁵⁰.

Στην υπό συζήτηση θεματική μια ενδεχόμενη de lege ferenda παρέμβαση του νομοθέτη θα μπορούσε να είναι η προσθήκη στο εδ. β' της παραγράφου 1 του άρθρου 361 ΠΚ μετά το στοιχείο «μέσω διαδικτύου» της φράσης «προσκαίρως ή διαρκώς», κατά το πρότυπο του αρ. 134 ΠΚ. Με τη συμπλήρωση αυτή το έγκλημα της διαδικτυακής εξύβρισης θα προβλεπόταν αναμφίβολα και ως διαρκές έγκλημα και με τον τρόπο αυτό θα καλύπτονταν τα κενά εφαρμογής των διατάξεων της κλασικής εξύβρισης, ενόψει της προσβολής της τιμής στο διαδίκτυο, η οποία λαμβάνει «διαρκή» χαρακτήρα. Αν η διαδικτυακή εξύβριση καταστρωνόταν ως διαρκές έγκλημα θα ήταν δυνατή και η θεμελίωση συμμετοχικών πράξεων για όσο διάστημα η εξυβριστική ανάρτηση παρέμενε online, χωρίς την ανάγκη να καταφύγει κανείς σε ερμηνευτικές κατασκευές, όπως εκείνη της διαρκούς τέλεσης τους εγκλήματος («durative Tatbegehung»). Κατά αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να αρθεί η αμφισβήτηση και να λυθεί με τον δικαιοκρατικά δέοντα τρόπο το ζήτημα που δημιουργείται.

** Θερμές ευχαριστίες στον συνάδελφο Δημήτρη Τσιλίκη, Μ.Δ.Ε., υπ. Δ.Ν. και τον τ. Επίκουρο Καθηγητή Νομικής ΕΚΠΑ Νικόλαο Λίβο για τα ερεθίσματα και τις εύστοχες παρατηρήσεις.*

148. M. Nussbaum, Die Beleidigung innerhalb sozialer Netzwerke –Zum Verhältnis von Äußerung und Weiterverbreitung ehrverletzender Werturteile de lege lata und lege ferenda, KriPoZ 4/2021, σελ. 215 (220).

149. Βλ. σχετ. με έννομο αγαθό τιμής Δ. Σπινέλλη, Το έννομο αγαθόν της τιμής και οι αξιόπονοι αυτού προσβολαί, 1976, του ίδιου, Το έννομο αγαθό της τιμής και οι αξιόποινες προσβολές του (τριάντα χρόνια μετά), ΠοινΧρ 2006, 961 επ.

150. Sv. Großmann, Der Beleidigungstatbestand: Partielle Reform oder grundlegende Revision?, GA 2020, σελ. 545 (551 επ.).